

УДК 349.2(477)

М.В. КОЗИНА, ТОВ «МіраклСофт»

СТАН ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СПОРТСМЕНІВ ЯК СУБ'ЄКТІВ ТРУДОВОГО ПРАВА В УКРАЇНІ

Ключові слова: спортсмен, спортивна діяльність, трудове право, трудове законодавство, професійний спортсмен, РФ, Україна

Актуальність теми дослідження є очевидною з урахуванням наступних факторів: по-перше, в Україні вже давно назріла потреба у якісному врегулюванні діяльності спортсменів, про що свідчить існуюча практика, зокрема, рівень спортивної майстерності українських спортсменів є доволі високим, але реалізується він зачасти в інших країнах, оскільки на Батьківщині гідних умов для цього не створено; по-друге, аналіз нормативно-правового масиву України та РФ свідчить про суттєву різницю у державній політиці зазначених країн щодо врегулювання діяльності спортсменів.

Так якщо в РФ це питання є предметом постійної уваги (що підтверджується і прийнятими Законами РФ про фізичну культуру і спорт, і здійсненими науковими дослідженнями – на рівні кандидатських дисертацій лише протягом останнього десятиріччя досліджено питання правового регулювання діяльності спортсменів більше 5 разів), то в Україні це питання обходять увагою взагалі (чинний Закон України «Про фізичну культуру і спорт» був прийнятий ще у 1994 році, а наукових досліджень саме з позиції трудового права жодного не було здійснено). Очевидно, що такі підходи до розвитку спорту та врегулювання діяльності спортсменів прямим чином відбиваються і на рівні виступів українських спортсменів на міжнародних змаганнях. Окрім того, слід наголосити і на такому важливому чиннику, що підтверджує актуальність обраної теми – як наявність в практиці спортсменів суттєвого порушення

закріплених за ними конституційних прав на здоров'я, честь та гідність, безпеку, що, до речі, є найвищими соціальними цінностями нашої держави.

В процесі здійснення дослідження передбачається провести порівняльний аналіз чинних законів України та РФ у сфері регулювання спорту та фізичної культури, а також порівняти норми трудового законодавства щодо врегулювання діяльності спортсменів. В роботі використовуються наукові доробки російських вчених: В.П. Васькевич, С.В. Васильєв, О.С. Леонов, Н.О. Овчиннікова, І.В. Місюрін, С.О. Тукманов, О.О. Шевченко.

Проте, незважаючи на доробки зазначених науковців, тематику стану правового регулювання нормами трудового законодавства спортивної діяльності спортсменів вивчено недостатньо, що потребує додаткового аналізу та конструктивних практичних рекомендацій. Тому метою статті є визначення стану правового регулювання нормами трудового законодавства спортивної діяльності спортсменів на основі здійснення порівняльного аналізу такого регулювання в РФ.

Переходячи до суті питання, найпершим чином вкажемо на суттєву різницю у сприйнятті спорту в Україні та РФ. Так, у РФ спорт розуміється як сфера соціально-культурної діяльності, як сукупність видів спорту, що склалася у формі змагань та спеціальної практики підготовки людини до них (ст.2 Закону Росії № 329-ФЗ [1]). При цьому, спорт поділяється концептуально на три види: масовий, спорт вищих досягнень, професійний. Масовий спорт є частиною спорту, що спрямована на фізичне виховання та фізичний розвиток громадян шляхом проведення організованих та (або) самостійних занять, а також участі у фізкультурних заходах та масових спортивних заходах. Спорт вищих досягнень – це частина спорту, спрямована на досягнення спортсменами високих спортивних результатів на офіційних всеросійських спортивних змаганнях та офіційних міжнародних спортивних змаганнях. Професійний спорт – це частина спорту, спрямована на організацію та проведення спортивних змагань, за участь в яких та підготовку до яких в якості своєї основної дія-

льності спортсмени отримують винагороду від організаторів таких змагань та (або) заробітну плату [1]. Також у Законі РФ № 329-ФЗ згадується дитячо-юнацький та молодіжний спорт, які очевидно, виділені за критерієм віку спортсменів. Спортсменом вважається фізична особа, що займається обраним видом або видами спорту та виступає на спортивних змаганнях. Особливо слід наголосити на тому, що спорт вищих досягнень представляється складом збірної команди РФ, яка може формуватися із основного та резервного складу. Формування резерву врегульовується відповідною главою ЗРФ.

Надаючи загальну характеристику змісту ЗРФ № 329-ФЗ, найпершим чином слід вказати, що він був прийнятий у 2007 році та вступив у силу у 2008 році. В ньому враховано більшість із пропозицій науковців, що займалися питаннями дослідження спортивної діяльності, її сутності та найбільш якісного правового регулювання. Зокрема, слід позитивно відмітити структуру спорту, яка виділяється Законом. Так, масовий спорт відрізняється від спорту вищих досягнень рівнем проведення змагань (всеросійські та міжнародні) та суб'єктами, які приймають участь в таких змаганнях (якщо в масовому спорті у змаганнях приймають участь, виходячи з визначення, громадяни, то у спорті вищих досягнень вже такі суб'єкти іменуються спортсменами). Професійний спорт відрізняється від двох попередніх тим, що за участь в змаганнях та підготовку до них спортсмен отримує винагороду та (або) заробітну плату. Очевидно, що професійним спортом може охоплюватися спорт вищих досягнень; разом із тим, він може включати й інші види спорту, залежно від особливостей виду спорту.

Законом також передбачається ведення спортивних паспортів, які представляють собою документ єдиного зразку, що засвідчує приналежність до фізкультурно-спортивної або іншої організації та спортивну кваліфікацію спортсмена. Серед даних, що зазначаються в паспорті – прізвище, ім'я, по-батькові, стать, дата народження, приналежність до фізкультурно-спортивної або іншої організації, обрані види спорту, відомості про присвоєння

спортивних розрядів та спортивних звань, відомості про підтвердження виконання норм та вимог, які необхідні для присвоєння спортивних розрядів, відмітка про проходження спортсменів медичних оглядів, результати, що досягнуті на змаганнях, відомості про дискваліфікацію, відомості про державні нагороди та інші форми заохочення, ПІБ тренера, інші відомості. При цьому, приналежність спортсмена до фізкультурно-спортивної організації визначається на підставі трудового договору, що укладається між спортсменом та фізкультурно-спортивною організацією (ст.27 ЗРФ № 329-ФЗ [1]).

Переходячи до норм російського трудового законодавства, відмітимо, що до прийняття вказаного Закону РФ Трудовим кодексом РФ регулювались лише трудові відносини із професійними спортсменами. Відтепер, трудове законодавство розповсюджується на таку категорію працівників, як «спортсмен», чия «трудова функція полягає у підготовці до спортивних змагань та участі в спортивних змаганнях з обраного виду або видів спорту» (ст.348-1 ТК РФ [2]). Російське законодавство не розрізняє між собою спортсменів-любителів і спортсменів-професіоналів. Натомість, така об'єднуюча категорія, як «спортсмен», в контексті трудового законодавства вказує на те, що фізична особа, яка займається спортом, здійснює це відповідно до укладеного трудового договору і це є її основним видом діяльності, за який вона отримує заробітну плату. ТК РФ передбачено ст.12 у главі 54-1, якими врегульовуються питання здійснення спортивної трудової діяльності спортсменами та тренерами. Серед таких питань: особливості укладення трудових договорів зі спортсменами, медичні огляди спортсменів, тимчасовий перевід спортсмена до іншого роботодавця, відсторонення спортсмена від участі у спортивних змаганнях, направлення спортсменів до збірних команд РФ, особливості роботи спортсменів за сумісництвом, особливості регулювання праці спортсменів у віці до 18 років, особливості регулювання праці жінок-спортсменів, додаткові гарантії та компенсації спортсменам, додаткові підстави припинення трудового договору зі спортсменом,

особливості розірвання трудового договору зі спортсменом (ТК РФ) [2].

Загалом, виходячи із комплексного аналізу норм спеціального законодавства у сфері фізичної культури та спорту та норм трудового законодавства, можна сказати, що відтепер у РФ виділяються два види спортсменів: це спортсмени, які займаються спортом на трудових засадах, тобто спортсмени, для яких зайняття спортом є їхньою професією, і спортсмени, які займаються спортом на самостійних та незалежних засадах у вільний час без мети отримання систематичних доходів за таку діяльність у вигляді заробітної плати. При цьому другий вид спортсменів може отримувати винагороду поза сферою трудових відносин як суб'єкти цивільно-правових відносин. Очевидно, що перших доцільно називати «професійними спортсменами» за своєю суттю, а других – спортсменами-любителями, які, однак, можуть періодично отримувати винагороду за участь у змаганнях за умови певного рівня майстерності чи досягнення певного результату. Таким чином, російський законодавець пішов шляхом повноцінного визнання спортивної діяльності різновидом трудової і такою, що потребує врегулювання нормами трудового законодавства. Спортивна діяльність спортсменів відтепер є предметом жорсткого контролю з боку держави, що проявляється і у введенні паспортів спортсменів, і у взятті під контроль питання медичного огляду спортсменів, допінгові питання тощо.

Слід відмітити, що на такому підході наполягали науковці РФ ще з початку 2000-х років. Так, О.А. Шевченко ще у 2005 році в своєму дисертаційному дослідженні доводила, що «трудові відносини професійного спортсмена повинні регулюватися нормами трудового права і спеціальним законом про професійний спорт, який має врегулювати весь комплекс взаємовідносин держави та учасників професійного спорту. При цьому особливий характер праці професійного спортсмена об'єктивно вимагає спеціального правового регулювання виникаючих при цьому відносин, що можливо в рамках диференціації трудового законодавства. Оскільки діяльність

в галузі професійного спорту має ряд особливостей, спеціальне законодавство забезпечить надання додаткових пільг професійним спортсменам» [3, с.6]. Також дослідниця під поняттям «професійний спортсмен» розуміє «фізичну особу, яка вступила у трудові відносини та для якої зайняття спортом є основним видом діяльності, яка входить до професійної спортивної організації за видами спорту, що відповідним чином зареєстрована, включена до офіційного реєстру володарів ліцензій та яка отримала ліцензію» [3, с.7]. В.С. Васильєв у 2006 році у своєму дисертаційному дослідженні доводить, що професійний спорт являє собою «один з різновидів спорту та володіє особливими ознаками, що дозволяє розглядати його в якості самостійного виду трудової діяльності, який зумовлює основу правової характеристики праці професійного спортсмена. Володіючи характерними ознаками спорту в цілому, професійний спорт має ряд спеціальних ознак, і, в першу чергу, відрізняється тим, що представляє для професійного спортсмена основний вид діяльності, заняття яким здійснюється на відплатних засадах, тобто приносить професійному спортсмену відповідний дохід (систематичну оплату праці у встановлений час, а також різні стимулюючі виплати, такі як премії, доплати і надбавки). Трудова діяльність професійних спортсменів, на його думку, має ряд особливостей, які вимагають диференційованого підходу до регулювання трудових відносин професійних спортсменів, що не виключає можливість єдиного застосування норм трудового права на основі єдності предмета, методу і власних галузевих (основних) принципів трудового права» [4, с.193].

Отже, надавши загальний опис ситуації з правовим регулюванням спортивної діяльності спортсменів в РФ, перейдемо до такого огляду в Україні.

В Україні спорт розглядається як діяльність суб'єктів сфери фізичної культури і спорту, спрямована на виявлення та уніфіковане порівняння досягнень людей у фізичній, інтелектуальній та іншій підготовленостях шляхом проведення спортивних змагань та відповідної підготовки до них (ст.1 Закону України № 3808-12) [5]. Спорт має такі на-

прями: дитячий спорт, дитячо-юнацький спорт, резервний спорт, спорт вищих досягнень, професійний спорт, спорт ветеранів, олімпійський спорт, не олімпійський спорт, спорт інвалідів тощо. Не будемо наразі розкривати всі дані напрями, вкажемо лише на ті, які були визначені нами стосовно РФ. Масовий спорт (спорт для всіх) – це діяльність суб'єктів сфери фізичної культури і спорту, спрямована на забезпечення рухової активності людей під час їх дозвілля для зміцнення здоров'я (ст.1). Спорт вищих досягнень – напрям спорту, який забезпечує залучення спортсменів з резервного спорту шляхом подальшої спеціалізації та індивідуалізації їхнього навчально-тренувального процесу з певного виду спорту для підготовки та участі у спортивних змаганнях всеукраїнського та міжнародного рівнів (ч.1 ст.36). Професійний спорт – комерційний напрям діяльності у спорті, пов'язаний з підготовкою та проведенням видовищних спортивних заходів на високому організаційному рівні з метою отримання прибутку (ч.1 ст.38). При цьому, перехід з одного виду спорту, згідно законодавству, можливий лише за умови попереднього «знаходження» у іншому виді спорту (такому, що передує визначеному). Так, наприклад, дитячо-юнацький спорт «отримує» перспективних спортсменів із дитячого спорту; резервний спорт – формується із дітей та молоді (не зрозуміло чому так визначено, оскільки в резервному спорті може бути особа і старше 35 років), спорт вищих досягнень – із резервного спорту. Очевидно, що наявна формальна бюрократизація процесу спортивного становлення.

Спортсмен розкривається чинним законодавством як фізична особа, яка систематично займається певним видом (видами) спорту та бере участь у спортивних змаганнях (ст.1). Чинним спеціальним законодавством встановлено, що спортсмен набуває статусу спортсмена-професіонала з моменту укладення контракту з відповідними суб'єктами сфери фізичної культури і спорту про участь у змаганнях серед спортсменів-професіоналів. При цьому ніяких спортивних паспортів, які би підтверджували статус спортсмена як професіо-

нала чи інших яких-небудь офіційних реєстрів таких спортсменів, ані чинним законодавством, ані практикою не передбачено.

Щодо правового регулювання нормами трудового законодавства, то ними охоплюється лише спортсмени національних збірних команд, зокрема, в ч.7 ст.37 Закону України № 3808-12 зазначається, що центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері фізичної культури та спорту, укладає трудовий договір (контракт) із спортсменами та фахівцями штатної команди національних збірних команд України з олімпійських та неолімпійських видів спорту, а з видів спорту інвалідів – Український центр з фізичної культури і спорту інвалідів. При цьому, викликає інтерес встановлене ч.10 ст.37 Закону України № 3808-12 положення: «Спортсменам – членам національних збірних команд України, які проходять службу у Збройних Силах України, інших військових формуваннях, утворених відповідно до законів України, правоохоронних органах, відповідних центральних органах виконавчої влади створюються необхідні умови для підвищення їх спортивної майстерності, забезпечується можливість брати участь у міжнародних, всеукраїнських та інших спортивних змаганнях». Тобто, з викладеного не зрозуміло, чи такі спортсмени, які вже проходять службу у вказаних органах, укладають ще й трудовий договір із відповідним центральним органом виконавчої влади, чи ні, і якщо так, то на яких умовах і яким чином це юридично оформлюється.

Також нормами трудового законодавства врегульовується і спортивна діяльність професійних спортсменів, згідно із вказівкою в ч.2 ст.38 Закону України № 3808-12, діяльність у професійному спорті спортсменів, тренерів та інших фахівців. Вона полягає у підготовці та участі у спортивних змаганнях серед спортсменів-професіоналів і є основним джерелом їх доходів, провадиться відповідно до цього Закону, Кодексу законів про працю України та інших нормативно-правових актів, а також статутних та регламентних документів відповідних суб'єктів сфери фізичної культури і спорту та міжнародних спортивних організа-

цій. Разом із тим, не зрозуміло, яким чином співвідносяться норми трудового законодавства та цивільного, якщо у визначенні професійного спорту мова йде про те, що це є комерційний напрям спорту, тобто він по суті прирівняний до підприємницької діяльності, що, очевидно, підтверджується і застосуванням категорії «прибуток» у його визначенні. Законодавство прямої вказівки на таке розмежування не містить.

У самому ж КЗпП окремих норм, які би регулювали діяльність спортсменів, немає. Серед загальних положень слід виділити лише ст.77-1, де вказується, що відпустка для підготовки та участі в змаганнях надається працівникам, які беруть участь у всеукраїнських та міжнародних спортивних змаганнях [6]. Зрозуміло, що КЗпП не може повноцінно врегулювати діяльність спортсменів, оскільки така діяльність має значну кількість особливостей. Наприклад, навряд чи можливо прямо застосувати встановлені КЗпП обмеження щодо застосування праці жінок на важких роботах: ч.2 ст.174 встановлює, що забороняється залучення жінок до підіймання і переміщення речей, маса яких перевищує встановлені для них граничні норми. Проте, якщо жінка-спортсмен займається важкою атлетикою, то укладення з нею трудового договору без врахування таких особливостей вимагатиме від роботодавця забороняти їй піднімати штангу, що, однак, є суттю її спортивної діяльності та, відповідно, трудовою функцією. І таких прикладів безліч. Відтак, чинне трудове законодавство явно не може застосовуватися до спортсменів без обмеження їхніх прав.

Позитивно слід відмітити, що у Класифікаторі професій ДК 003:2010 передбачаються посади спортсмена-інструктора, спортсмена-інструктора збірної команди України та спортсмена-професіонала з виду спорту. Однак, усі ці посади об'єднані в Класифікаторі під назвою «професійні спортсмени», що, на нашу думку, не узгоджується із попереднім визначенням професійного спорту, наданого в Законі України, оскільки не зрозуміло, яким чином здійснення по суті підприємницької діяльності співвідноситься із передбаченими Класифікатором посадами.

Як бачимо з викладеного, одразу ж відмічається значна різниця у самому відношенні до спорту та його врегулювання. Так, якщо в РФ спорт визнається певною сферою соціально-культурної діяльності, то в Україні це діяльність певних суб'єктів із певною метою (порівняння підготовленостей), що явно звужує та збіднює розуміння спорту; якщо в РФ спортсмени є суб'єктами трудового права та підпадають під дію норм трудового законодавства, то в Україні під дію таких норм за прямою вказівкою законодавства підпадає лише незначна частина спортсменів (спортсмени національних збірних команд), а більша частина залишається поза межами не тільки норм трудового законодавства, але й взагалі поза межами правового поля (оскільки фізичні особи займаються спортом на свій ризик, не маючи відповідних гарантій з боку держави, не маючи ніякої страховки тощо); якщо в РФ спортивна діяльність взята під жорсткий послідовний контроль держави із одночасним наданням певної договірної свободи роботодавцям в цій сфері (такими є різні спортивні організації), то в Україні вона здійснюється відірвано від держави, про що свідчить зацікавленість держави лише у тих спортсменах, з якими можуть бути укладені трудові договори, а роботодавцем виступає тільки зазначений центральний орган виконавчої влади, тобто всі інші організації можуть вступати лише у цивільно-правові відносини із спортсменами. Ніякої конкретизації щодо інших роботодавців, особливо із професійними спортсменами, чинне законодавство, ані спеціальне, ані трудове не містить. Тому тут можливо застосовувати загальні положення КЗпП, однак, як ми вже вище зазначили, у зв'язку із відсутністю врахування особливостей спортивної діяльності як різновиду трудової, вступ у такі трудові відносини супроводжуватиметься для професійного спортсмена порушенням або суттєвим обмеженням його прав.

Підводячи підсумок вище викладеному, зазначимо, що назріла нагальна необхідність здійснення ґрунтовного комплексного дослідження правового регулювання спортивної діяльності з позицій трудового права задля виявлення особливостей такого регулювання та

формулювання пропозицій щодо його вдосконалення. Адже, як вірно зазначає російська дослідниця О.А. Шевченко, «регламентація та реалізація основних прав спортсмена-професіонала в спорті вищих досягнень на життя, справедлива оплата праці, самореалізація, здорова екологічне середовище і т.п. – потрібні для забезпечення його безпеки» [3, с.144]. Додамо, що забезпечення безпеки та захист здоров'я і життя потребує будь-який спортсмен, а не тільки спортсмен спорту вищих досягнень. Саме до цього і має прагнути соціальна держава та законодавець в такій державі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Федеральный Закон РФ «О физической культуре и спорте в Российской Федерации» : от 04.12.2007 г., № 329-ФЗ [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_149065/?frame=8#cont.

2. Трудовой кодекс РФ : от 30.12.2001 г., № 197-ФЗ [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.consultant.ru/popular/tkrf/14_71.html#p5963.

3. Шевченко О. А. Особенности правового регулирования труда профессиональных спортсменов: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.05 / Шевченко О. А. – М., 2005. – 162 с.

4. Васильев С. В. Особенности трудового договора профессиональных спортсменов и рассмотрение споров в области профессионального спорта: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.05 / Васильев С. В. – М., 2006. – 218 с.

5. Закон України «Про фізичну культуру і спорт» : від 24.12.1993 р., № 3808-12 // ВВР України. – 1994. – № 14. – Ст. 80.

6. Кодекс законів про працю України // ВВР України. – 1971. – Дод. до № 50. – Ст. 375.

Козіна М. В. Стан правового регулювання діяльності спортсменів як суб'єктів трудового права в Україні / М. В. Козіна // Форум права. – 2013. – № 3. – С. 306–311 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2013_3_51.pdf

Здійснено порівняльний аналіз чинного законодавства РФ та України щодо правового врегулювання нормами трудового законодавства спортивної діяльності спортсменів. Підкреслено надто значний відрив українського законодавства від соціальної суті спортивної діяльності та критикується сучасний стан вказаного правового регулювання.

Козіна М.В. Состояние правового регулирования деятельности спортсменов как субъектов трудового права в Украине

Осуществлен сравнительный анализ действующего законодательства РФ и Украины относительно правового урегулирования нормами трудового законодательства спортивной деятельности спортсменов. Подчеркнут слишком значительный отрыв украинского законодательства от социальной сущности спортивной деятельности, и поддается критике современное состояние указанного правового регулирования

Kozina M.V. State of Legal Regulation of the Activity of Sportsmen's As Subjects of Labour Law in Ukraine

The comparative analysis of the current legislation of the Russian Federation and Ukraine concerning the legal settlement of labour legislation of the sports activities of sportsmen's is given. Highlights the substantial gap Ukrainian legislation on the social nature of sports activities from the social essence of the sports activities and faces criticism modern condition of this regulation.